

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 40 Volume: 8 Issue: 40

Ekim 2015 October 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KENDİLİK DEĞERİNİ KORUMA BAĞLAMINDA ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİNİN KULLANIMI THE VALUE OF SELF PROTECTION IN THE CONTEXT OF THE USE OF CHILDREN'S LITERATURE WORKS

Beytullah KARAGÖZ*

Öz

Bu çalışmanın amacı çocuklar için üretilmiş edebiyat eserlerinin çocuk öznenin kendilik değerini korumaya nasıl yardımcı olacağını ele almaktır. Bu çerçevede, Türk çocuk edebiyatı yazarları içerisinde çocuk öznenin ilgi ve gereksinim alanlarını, çocuksu bakışını, sanatçı duyarlılığıyla ele alan 1980 sonrası yazar kuşağının başta gelen isimlerinden Serpil Ural'ın *Ayrı Evler* (2011) adındaki kitabı örnek olarak alınmıştır. Çalışma kapsamında çocuğun kendilik değerinin güvencesi esastır düşüncesinin izini sürerek kendilik değerinin tanımı, bu değer hangi açılardan önemli olduğu, kitapla tedavi yöntemi olarak bilinen bibliyoterapinin kendilik değerini korumada işlevsel açıdan kullanılabilirliği Serpil Ural'ın tanıklıkları doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Kendilik Değeri, Çocuk Kitapları, Bibliyoterapi, Boşanma.

Abstract

The aim of this study is to discuss how the literature works written for children help a child protect his/her self-worth. In this context, the book "Separate Houses" (2011) of Serpil Ural who is one of the best writers of 1980s when the Turkish children's literature writers discussed the interest and need of a child, and the childish perspective is taken as an important example. In this study, the assurance of a child's self-worth is essential. With this idea the meaning of self-worth, the importance aspects of this value and the functional usage of bibliotherapy known as a book therapy for the protection of self-worth will be discussed in the direction of Serpil Ural's testimony.

Keywords: Self-esteem, Children's Books, Bibliotherapy, Divorce.

Giriş

Kendilik değeri gerek değerler eğitimi, gerekse psikoloji alanlarında üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Kendilik terimi, bir kişinin sosyal, biyolojik ve psikolojik özelliklerini içine alacak şekilde bir kişinin bütünü anlamında kullanılmaktadır. Nesne dünyasından ayrı bir varlık, bir özne olarak kişiyi anlatan yardımcı bir terimdir (Jacobsen, 2004: 17). Kendilik kavramı psikolojik yapılar içinde kuramsal ve deneysel olarak ilgi gören yapılardan biridir. Bir insanın kendisini ve çevresini algılayış tarzının, onun genel tutumunu ve davranışlarını yüksek oranda etkilediği dikkati çekmiştir. Kendilik algısı "kişinin kendisi hakkında sahip olduğu inançların toplamı, başka bir ifadeyle "ben kimim" sorusunun cevabıdır. Birey kendilik algısını oluştururken iç gözlemler yapar, kendi davranışlarını gözlemler ve diğer kişilerle kendini karşılaştırır. Birey davranışlarını gözlemleyerek niçin belirli biçimde davrandığı konusunda atıflar yaparak, kendi davranışlarını gözlemleyerek ve açıklayarak, kendiliği konusunda bilgi edinir. Daha sonra olumlu veya olumsuz biçimde kendilik algısını oluşturur (Berber ve Odacı, 2010: 1389). Kişinin kendi özelliklerinin, ideallerinin ve fikirlerinin tamamı olan benlik (kendilik) kavramı; kendilik bilgisi ve kendilik algısını içine alan şemsiye bir kavram olarak görülmektedir. Benlik kavramı, bireyin kendisi hakkındaki yargılarından oluşmaktadır. Bu kavram, kişinin kendisini bilinçli olarak nasıl tanımladığını ve değerlendirdiğini göstermektedir (Güler ve Yetim, 2008: 35). Kendilik değeri bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal yönlerden kişisel bütünlüğünü sistematik biçimde algılamasıdır.

Koray Karabekiroğlu kendilik değerini ayrıntılı biçimde açılar ve analiz eder ki, bu değeri tek bir alanda ele almak ve bütüncül bir değer olarak düşünmek yanıltıcı olabilir. Kişinin kendilik tasarımı içinde çok çeşitli alanlar barındırabilir. Örneğin, akademik alan, sosyal alan, ikili ilişkiler alanı, fiziksel ve sportif beceriler alanı gibi pek çok alanın varlığından söz edilebilir. Dolayısıyla kişinin farklı alanlarda farklı kendilik değeri olması da beklenebilir. Bir genç çok yüksek bir akademik performans sergileyebilir ve bu

alandaki yüksek bir kendilik değeri geliştirebilirken, aynı zamanda karşı cinsle olan ilişkilerinde kendini oldukça yetersiz görebilir. Tüm alanlardaki kendilik değerlerinin toplamı bütüncül bir kendilik değeri olarak kişinin kendinden genel olarak memnuniyet düzeyini belirleyecektir. Sosyal şartlar ve gelişim dönemlerine göre bazı alanların önceliği değiştikçe algılanan kendilik değeri de değişim gösterebilecektir (Çocuk ve Hayat, 07.09.2015).

Bu anlamda kendilik değeri bireysel kendilik yapısının kurumlaşması ve bu yapının bir bütün hâlinde varlığını sürdürmesidir. Kendilik değeri, bireyin çevresel etkenleri odak alıp benlik saygısı kazanması, bu değer etrafında öz yeterliliklerini tanımlaması ve kendisini günün koşullarına göre ayarlamasıdır. Böylece kimliğin bir derinliği hâlini almış olan kendilik değeri iç huzuru ve toplumsal barışı da beraberinde getirir. Bunların yanı sıra gündelik yaşamında huzur ve mutluluğu yakalamış bireyler, zenginleşirler ve kendilik sorunlarına alternatif ve etkili çözüm yolları geliştirebilirler.

Yılmaz ve Duy (2013: 68-81.) kendilik değeri konusunu Kaplan'ın (1995) görüşleri bağlamında değerlendirir. [Kişiler gündelik yaşamda] psikolojik, entelektüel, sosyal ve duygusal anlamda gelişmelerine olanak verecek birçok fırsat bulmanın yanı sıra, çeşitli güçlüklerle de karşı karşıya kalırlar. [Kişilerin] bu süreçte karşılaştıkları güçlüklerle etkili biçimde baş etmelerinde ve olumlu yaşantıları daha olası kılmalarında, alacakları kararlar ve seçimler üzerinde yüksek kendilik değerinin ve yeterlik duygusunun önemli olduğu görülmektedir.

Kişi içinde bulunduğu zaman dilimini, yaşadığı toplumu, toplumun yazgısında nasıl bir konum edineceğini eğitim yoluyla kavrar. Kişilik gelişimi sürecinde çocuğun ilk yaşam pratikleri çok önemlidir. Bu noktada çocuk edebiyatının başka bir anlamı vardır. Çocuk edebiyatı için "çocuk için çocuğa göre hazırlanmış, onları duyarlık sahibi bireyler yapmak düşüncesiyle değerleri kazandırmayı hedefler fakat amacını edebî söyleyiş içerisinde örtük biçimde sezdirerek gerçekleştirmesi beklenen edebiyat dalı" denilebilir. Algı ve görsellik açısından son derece etkili ve kalıcı olan edebiyat eserleri; oyalayıcı, eğlendirici ve öğretici özellikleri bir arada bulundurulur, çocukların yakın ve uzak çevrelerini tanımlarına olanak sağlar. Daha da önemlisi çocuk, okuduğu kitaplar aracılığıyla kendini tanır (Erdal, 2009: 1). Çocuk edebiyatı çocukta güzele ilişkin estetik bir bilinç oluştururken, eğitsel yararları da önceleyen bir bakış ufku kazandırmayı öngörür.

Şimşek'in de vurguladığı üzere çocuk edebiyatı, "edebiyatın taşıdığı hemen her niteliği taşımakla birlikte eğitici yönüyle de öne çıkan bir sanat dalıdır. Amacı doğrudan doğruya eğitmek olmasa da, çocuğun dil becerisini, hayal gücünü ve yaratıcı düşünme yeteneğini geliştirmektir" (Şimşek, 2006: 543). Kaldı ki çocuk edebiyatı taze belleklerin pozitif kişilik geliştirme yoluyla toplumsallaşmasında, karşıt cepheye dış dünya ile etkileşime giren çocuğun ruh ve bilinç evreninde içselleşmiş negatif durumları gözlemleyerek sağaltımında araçsal bir anlam taşır. Söz konusu bağlamda karşımıza önemli bir kavram çıkar: Psikolojik sağlamlık.

Psikolojik sağlamlık kavramı, Latince "resilire" kökünden türemiştir ve resilient; esnek ve elastik olma anlamına gelmektedir. Ramirez psikolojik sağlamlığı; hastalıktan, depresyondan, değişimlerden ya da kötü durumlardan çabucak iyileşme yeteneği; kendini toparlayabilme; incindikten, gerildikten sonra eski haline kolayca dönebilme; elastikiyet olarak tanımlar. Psikolojik sağlamlık, oldukça zor koşullara rağmen, kişinin bu olumsuz koşulların üstesinden başarıyla gelebilme ve uyum sağlayabilme yeteneğidir (Öz ve Yılmaz, 2009: 83). Psikolojik sağlamlık bir olumsuzluk durumu (boşanma, terör, doğal afetler, yoksulluk, bozuk aile düzeni, hatta şehir değiştirme ya da taşınma) ile karşı karşıya kalındığında koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin etkileşimi sonucu ortaya çıkan dinamik süreç içerisinde, kişinin hayatındaki değişikliğe uyum göstermesini içermektedir. Psikolojik sağlamlık tanımlanırken, iki kritik noktadan söz edilmektedir: (a) önemli bir tehdit ya da olumsuzluk durumuna maruz kalınması ve (b) gelişim dönemlerini sekteye uğratabilecek önemli olumsuzluklara rağmen başarılı bir uyum sürecinin gerçekleştirilmesi (Luthar ve ark. 2000'den akt. Kararımak, 2006: 130). Bu anlatılanları çıkış noktası belirleyerek sözcüğe Hasanoğlu'nun verdiği anlamda "hayata pozitif bakmak değil, hayatın acılarını ve karanlık yönleri de olduğunu kabul edip zorlu yaşam olayları karşısında, omuzlarımız bir süre için çökse de, kişisel, ailevi ve çevresel kaynakları kullanmayı becererek, yüklerin altında dağılmadan ruhsal olarak esneyebilmek ve bu zorlu yaşantılar geçtikten sonra bu durumdan daha da güçlenerek çıkabilmek" (Radikal, 30/08/2015) demek olan psikolojik sağlamlık ile çocuk edebiyatı metinleri arasındaki ilişki vurgulandığında, çocuk edebiyatı metinleri bireyin sosyal, fiziksel ve duygusal açıdan bütünlüğüne ve bireysel yararına ilişkin bir belge olarak değerlendirilebilir.

Çocuğun edebiyat ürünleriyle kurduğu iletişim her şeyden önce insanın dil ve duyarlılıkla yoğrulmuş gerçeğinin sezilmesi; insan denilen varlığın tanınması ve anlatılması sürecidir. İşte bu süreç, çocuğun kendini tanımasına, öbür insanlarla karşılaştırmasına; yaşamda karşılaşılabileceği sorunları kestirmesine; onların çözümlerine yönelik ipuçlarıyla buluşmasına olanak sağlar (Güneş vd., 2007: 20). Bu çerçevede çocuğa söz konusu deneyimleri yaşatabilecek çocuk edebiyatı metinleri, sorun odaklı çocuk kitaplarıdır.

Sorun odaklı çocuk kitapları günlük yaşama ait bireysel ve toplumsal, eğitimsel, ulusal ve evrensel sorunları konu edinir. Sorun odaklı metinler yaşamın çok katmanlı problemlerini, çocukların anlamlandıramadığı yahut deneyimlediği travmatik yaşantıları edebiyat aracılığıyla çocukla buluşturmak ister. Selahattin Dilidüzgün (2007: 78) kendi dünyasına, kendi sorunlarına benzer bir dünyayı yazınsal ürünlerde bulmanın, çocuk ve gençler için sorunların çözümünde hazır bir reçete anlamı taşımadığını, önemli olanın okurun belli konularda bilinçlendirilmesi, benzer gerçekliklerin farklı ve çok açılı bir dille ona sunulması olduğunu, söz konusu kitapların bireysel ve toplumsal gelişimde yol gösterici özelliğinin gözden kaçırılmaması gerektiğini bildirir. Bibliyoterapi bireyin kendi yaşadığı sorunla okuduğu kitaptaki kahramanın sorunuyla özdeşim kurması, olayı içselleştirmesi, farklı bakış açıları sunması ve çözümle ilgili farkındalık kazanması için kullanılan bir terapi tekniğidir. İlk olarak 1916 yılında Sanuel Crothers tarafından terapi süreçlerinde kullanılmaya başlanmıştır. Temeli Eski Yunan'a dayanmaktadır. Ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılan bu teknik zamanla yaygınlaşmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bibliyoterapi tekniği kişiye ayna tutmaktadır. Kişi kendini ve sorununu hikâyede görmektedir. Kendisine dışarıdan bakan biri olarak, kendini ve sorununu daha kolay algılayıp, çözümünü içselleştirerek, gerekli adımı atmaktadır. Bibliyoterapi özellikle okullarda psikolojik danışman olarak görev yapanlar ve sorunu olup da herhangi bir psikolojik destek alamayan kişiler için kısa süreli bir terapi tekniğidir. (Özdemir, 2014: 9-10) Bibliyoterapi tekniğinde öyküyle okuyucunun kişiliği arasında dinamik bir ilişki kurulması ile başlayan bu süreç üç evrede gerçekleşir. Özdeşim ve yansıtma, katarsis (Arınma), içgörü ve bütünleşme. Bu evreler öncesinde uygulayıcılar için hazırlık ve kitap seçimi aşamaları yer alır. Kolay bir yöntem gibi algılanmasına karşın, bu yöntemi uygulayarak psikolojik danışman ve öğretmenlerin bazı yeterliklere sahip olması, hangi amaçlarla nasıl uygulanacağını iyi bilmesi gereklidir (Öner ve Yeşilyaprak, 2006: 557).

Öner (2007: 140-141) bu konuda yayımlanmış bir çalışmada belirlemiştir ki bibliyoterapi yöntemi gelişimsel amaçlı ve klinik amaçlı olmak üzere ikiye ayrılır. Bibliyoterapinin, klinik amaçlı kullanımı daha çok bu alanda eğitim almış psikolojik danışmanlarca yürütülür. Gelişimsel amaçlı olarak kullanılan bibliyoterapi ise normal gelişim süreci içerisinde karşılaşılabilen günlük yaşama değgin sorunları önleyebilmek için ya da bu sorunlarla daha etkili bir biçimde baş edebilmek için uzmanlar ve eğitimciler tarafından kullanılabilir. Bununla bağlantılı biçimde bibliyoterapi şu ifadelerle özetlenebilir: "Edebiyatla (edebî eser) okuyucunun kişiliği arasındaki dinamik bir ilişkinin kurulması." Bu ilişki bir psikolojik danışmanın denetiminde kurulabildiğinde okuyucu, duygusal sorunlarıyla yüz yüze gelebilir ve olumlu değişimler yaşayabilir. Ancak, şunu da belirtmekte yarar var "sözcüğün içerisinde" "terapi" kavramının yer alması bu yaklaşımın klinik bir uygulama olduğu izlenimini vermektedir. Çünkü bibliyoterapi klinik bir yaklaşım olmaktan çok, gelişimsel bir yaklaşım olarak bireyin gelişim gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak kullanılır (Öner ve Yeşilyaprak, 2006: 559). Bu araştırmada gelişimsel amaçlı bibliyoterapi üzerinde durulmuştur.

Bibliyoterapinin bilimsel paradigmatik zemini bu türden öğelerle çerçevelenmiş olmakla beraber; anılan yöntem gelenekte de dışavurumları görülebilecek örnekler içerir. Anımsatmak gerekirse kadim Türk kültür değerlerinden Mevlana, kitapla iyileştirme yöntemini kendisine başvuran kişilere bizzat uygulamıştır. Hz. Mevlana Mesnevi'yi tanımlarken 'Ruhlara şifadır, sevgilileri sevgilisine, hastaları çaresine kavuşturur' demiştir. Yine kendi eseri ile ilgili şöyle söyler: "Haydi iyileşmez hastalıklar için sala. Bizim ilacımız hastalar için birebirdir. Biz iş ve söz hekimleriyiz" Ruhlara şifadır derken, yazdığı eserin insanların psikolojik problemlerinin çözümünde yardımcı olabileceğini kastetmiş olduğu düşünülmektedir (Ak ve ark., 2014: 134).

Öğrencilerin korku, dalga geçilme, düşük benlik algısı gibi sorunlarının doğrudan kendi üzerinden değil de, bir kitap kahramanı aracılığıyla konuşmasının sağlanması onların sorunlarını daha kolay dile getirme konusunda yardımcı olabilmektedir. Stres yaratan durumlarla baş etme, boşanmış ailenin çocuğu olma, evlat edinilme, taşınma, yakın akrabasının ölümü gibi durumlarda bu tekniğin kullanılması öğrencilerin yalnız olmadıklarını hissetmelerini sağlamaktadır (Taşçılar, 2012: 123). Kaldı ki bu çerçevede pek çok nedenle bibliyoterapotik müdahale yapılabilir. Söz gelimi;

- Kişisel kendilik değerini (self-concept) geliştirmek
- İnsan davranışları ve güdülerini anlamak
- Sahip olduğu ilgiler dışında ilgiler sağlamak
- Kişisel kendini takdir etmeyi (self-appraisal) arttırmak
- Duygusal ya da bilişsel zorlanmaları hafifletmek
- Problemlerin birden fazla çözüm yollarının olduğunu göstermek
- Bireyin problemlerini çekinmeden tartışabilmek
- Problemin çözümü için eylem planı oluşturmak

- Bireye bu sorunla dünyada ilk karşılaşmanın kendisi olmadığını göstermek (Salup ve Salup, 1978'den akt. Aracı, 2007: 35).

Bu itibarla çocuklar için üretilen edebiyat kitapları, öğretmenlerin işlevsel biçimde yararlanabilecekleri bir beslenme kaynağı olarak düşünülebilir. İnsan okurken, bu dünyada yalnız olmadığını, bazı olayların salt kendi başına gelmediğini görür; anlar. Yeryüzünde var olan herkesin, yaşamında bazı travmalarla, bazı coşkularla, bazı korkularla, birçok sorunla, yüz yüze gelebileceği gerçeğini öğrenir. Bu tür yaşantıların tüm insanlara özgü olduğunu görmek, bu yaşantılara tanık olarak onları paylaşmak; insanı bu sonsuz evren içerisinde, büyük bir boşluk ve yalnızlık duygusundan çekip çıkarabilir, bireye güç ve umut verir (Öner, 2007: 134). Böylece çocuğun bu problemler karşısındaki tavrı belirlenir ve ona göre stratejiler geliştirilebilir (Turan, 2005: 127).

Yavuzer'e (1999: 202) göre "çocuğun duygusal gelişiminde olsun, genel anlamda eğitimde olsun, sevgi, şefkat ve güven sözcüklerinin yeri ve önemi büyüktür. İşte bu nedenle çocuklar, kendilerine sevgi ve güven ileten kitaplara büyük ilgi ve gereksinim duyarlar. Ayrıca yazarlar, birtakım gerçekçi konuları işlemenin yanında yer yer çocuğa olumsuz yanlar üzerine eğilmek ve onlar üzerine düşünmek olanağı da vermelidir." Bu kitaplar problemlerin çözümü yolunda çocuğun önüne pratik bir yol haritası sunmasa da, öğretmenler çocuklar için üretilen edebiyat kitapları eliyle çocukların sorunlarını anlayabilir, sorunların üstesinden gelmek için onlara çıkış yolları önerebilir, zorlu yaşam koşulları karşısında dostluk elini uzatarak sağduyunun sesi olabilir.

Böylelikle çocuk için üretilmiş edebiyat ürünleri, yeryüzünde çocuğun iyiliğini gözetmek ve çocuğun esenlik ve saygınlığını pekiştirmek yolunda önemli bir görevi yerine getirmiş olurlar. Söz konusu bu görev çocukların davranışsal, duygusal sorunlarla baş edebilme ve bu sorunları çözebilme açısından etkili bir kaynak değildir. Bunun için Şener Demirel (2011: 49) çocuk edebiyatı ürünlerinin içermesi gereken ilkeleri aşağıdaki gibi sıralar:

- Yaşam gerçekleriyle ilişkili olmalıdır.
- Çocuğun duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştirici biçimde kaleme alınmış olmalıdır.
- Çocuğun bilgi ve kültür evrenini genişletmelidir.
- Şiddet öğeleri içermemeli; çocukta estetik bir duyarlılık sağlamalıdır.
- Çocuğun eleştiri yeteneğini geliştirmeli; onun tepkilerini düzenleyici bir rol oynamalıdır.
- Çocuğun kişiliğini geliştirerek, yaşama uyumunu sağlamalıdır.
- Çocuğa insanı 'zayıf' ve 'güçlü' yönleriyle tanıtmalıdır.
- Çocuğa görelilik ilkesini gözetmelidir.

Bu kapsamda yol açıcı bir çalışmaya imza atmış olan Lokman Turan aynı ekseninde şu maddeleri de hatırlatır:

- Hikâyelerde, hayat deneyimleri zengin ve duygularını anlatabilen çok boyutlu karakterler sunulmalıdır.
- Edebî metin tartışma potansiyeli sunmalıdır.
- Kitap, problemin çözümü için çalışma metotları önermelidir.
- Çocuk edebiyatı metni, iletişimin açık yolları olduğunu kanıtlamalı ve çocukların sorularına cevap vermelidir.
- Okuyucuda gerçek arzular üreten durumlar sunmalıdır..
- Tartışmaya açık problemler sunan, öğretmenlerin bu problemleri çözmeye çocuklara yardım etmesine imkân sağlayan metinler olmalıdır (2005: 128).

UYGULAMA ÖRNEĞİ

Yazar: Serpil Ural

Kitap: Ayrı Evler

Çizer: Serpil Ural

Yayın tarihi: 2011

Yayınevi: Um:ag Vakfı Yayınları.

ISBN: 9786054274291

Düzeyi: 6 yaş üzeri

Terapötik kategori: Boşanma

Bibliyoterapik kazanım: Başka insanların da benzer problemlerle karşı karşıya geldiğini fark etmek suretiyle kendilik değerini korumak

Aşama 1: Okuma Öncesinde Kitap Seçimi

Serpil Ural (d. 1947) çocukların "anlamakta, yönetmekte zorluk çektikleri bazı konularda, onların diliyle ve anlatımıyla bilgi vermeyi amaç[layan]" (Sabah, 17 Kasım 2012) eserler yazar. Bu hedefle kaleme aldığı, resimlemesini kendisinin yaptığı 6 yaş ve üzeri çocuklara yönelik *Ayrı Evler* (2011) adlı öyküsü

oldukça kayda değer bir örnektir. Türk çocuk edebiyatının öncü adlarından olan Ural, eserinde modern zamanların en yaygın evrensel insanlık durumlarından boşanmanın çocuklara etkilerini çözüm üretici bir bakış üzerinden dışa vurur. Bu anlamda da pozitif bir anlayışla sağlıklı duygu ve düşünceler geliştirerek çocuğu boşanmanın getirdiği yabancılaştırıcı iklimden uzak tutmayı, yaşamla ilişkisini yitirmeden çocuğun kendilik değerini korumayı amaçlar. Bunu gerçekleştirirken yönlendirmeci kuru bir öğütçülüğün aksine, yazınsallığı ve insancılığı gözeterek yazmayı önceler.

Güçlü kalem Ural, *Ayrı Evler*'de dramatik bir ebeveynlik durumunu öyküleştirebilir, kötü giden bir evliliğin uyumsuzluğunu çarpıcı biçimde gözler önüne serer. Bilinçli bir tutum, gönülden bir yaklaşımla evrensel yaşam gerçekliği (boşanma) karşısında korunaksız kalan küçük bir kız çocuğu Ayşe'nin öyküsünü ilgi çekici görseller eşliğinde sayfalara taşır. Ayşe'nin iç gözleminde ve algısında söz konusu yaşam gerçekliğinin yıpratıcılığını, şevk kırıcılığını, ne tür başkalaşımalar yarattığını konu edinir. Anne ve babasının çalkantılı ilişkisi, Ayşe'yi hızla krize sürükleyecek özelliktedir. Ayşe, karşı karşıya geldiği gerilimli süreçte neredeyse her gün ebeveynlerinin sonu gelmez kavgalarına tanık olur. Küçük kız bu görüntülere öylesine alışır ki tartışma ve kavgalar onun yaşamının doğal bir ögesi biçimine dönüşür.

Öyküde Ayşe'nin en yakın arkadaşları, bebeği Nazlı ve oyuncuğu tavşandır. Ayşe, belinin büküldüğünü sezdiği çetin anlarda bu iki can dostuna sığınır. Onlarla konuşur, özlemlerini dillendirir, dertlerini paylaşır. Her ikisi de hiç yüksünmeden ona kulak verir. Ayşe, büyüklerinin bitimsiz kavgalarının birinde artık dayanamayıp anneannesine yaşamakta karar kılar. Ne ki anne ve babasından ayrı kalmak düşüncesi onu bu tasarıdan geri döndürür. Annesine onların barışmasını dilediğini, kavgasız gürültüsüz bir huzur ortamında yaşam sürmek istediğini belirtir. Annesi onun bir birey olduğunu kabul ederek, düşüncelerine saygı göstermenin gerekliliğine inanmış konumdadır. Bu nedenle Ayşe'nin duygularını seslendirmesine fırsat tanır. Kendisinin de mutlu bir yuva özlemi taşıdığını, ne yazık ki bunun gerçekleşmediğini kaydeder. İki yetişkin olarak anlaşılmadıklarını bu yüzden en sağlıklı olanın boşanmaları olduğunu vurgular. Ayşe bunun ne anlama geldiğini bilemeyecek kadar küçüktür. Oysa boşanma ayrı evlerde oturma, ayrı yaşama demektir. Ayşe, mahalleden arkadaşı Sinem Ablası'nın da ebeveynlerinin boşandığını söyler. Ayrılık yüzünden anne ve babasının boşanmasına kendisinden yol açtığı sanısına kapılır, bu düşünceye suçluluk duygusu eşlik ederken ayrıca ebeveynlerinin birinden ayrı düşme korkusu baskın gelir. Neden sonra Ayşe ve annesi ailece birlikte oturdukları ortak konutu terk ederler. Çünkü artık boşanma davası açılmıştır. Babası yumuşak, içtenlikli bir söylem kullanarak Ayşe'yi sakinleştirme yoluna gider. Ayrılmalarında kendisinin bir etkisi bulunmadığını altını çizerek Ayşe annesinde kalır; annesiyle birlikte anneannesine yakın bir eve taşınır. Annesi Ayşe ile beraber kitaplar okur, oyunlar oynar, televizyon seyrederek Babası mahkemenin belirlediği geliş-gidiş zamanlarında küçük kızı kendi evine götürür. O da eski eşi gibi çocuğunun iyiliğini ister. Ayşe'nin bilgisayar oynamasına izin verir; ancak bu sorumsuz bir serbestlik değildir. Babası Ayşe'yi müdahaleci olmayan bir denetimle izler. Kızıyla çıkartma kitabındaki çıkartmalarla meşgul olur. Bunları yaparken kızının annesi hakkında tek bir kötü söz etmez. Ayşe iki tane evi olmasından gururludur, anne babasının kendisini yürekten sevdiğine inanmaktadır; lakin yine de ayrı olmalarına içten içe karşı çıkan bir dil benimser. Serpil Ural, tüm öykü boyunca Ayşe karakterini masumiyetin simgesi olarak sembolleştirirken anne ve babanın bir aile olarak bütün olmak yerine salt kendileri için bir evren kurmaları karşısında nötr bir tavır takınır.

Aşama 2: Bibliyoterapi Yönteminin Uygulaması

2.1. Özdeşim kurma: Bu düzeyde, bireyin kitaptaki kahramanla özdeşim kurması beklenir. Her yaş düzeyindeki bireyin, kitaptaki karakterle özdeşim kurması mümkündür. Çocuklar karakterlerle kendi yaşantılarındaki benzerliklerin farkına kolaylıkla varabilirken, yetişkinler ise daha çok benzer duygulara ve duygusal ihtiyaçlara yönelik özdeşimler kurmaktadır (Taşçılar, 2012: 121). Uygulamanın bu boyutunda öğrencilere şu sorular yöneltilebilir.

- Kitap öğretmen tarafından sınıfa okunur.
- Kitabın ana kahramanı kimdir? Kitaptaki ana kahramanın sorunu nedir? Kitabın ana kahramanı sorunların çözümü noktasında neler yapıyor? Sizin de kendinizde yahut çevrenizde bu türden bir sorun yaşayan oldu mu? Bu sorunların onlarda ne gibi etkiler yarattığını düşünüyorsunuz? Bu öyküyü beğendiniz mi?

2.2. Katarsis (Arınma): Bu düzeyde, birey kahramanın yaşadığı bir zorluğu ya da karşılaştığı problemle ilgili süreci baştan sona gözlemler, olayın nasıl sonuçlandığına dikkat eder. Çocuklar bu düzeyde duygularını paylaşırken, yetişkinlerin verdiği tepki ağlamak ya da gülmek olabilmektedir (Taşçılar, 2012: 122). Uygulamanın arınma boyutunda öğrencilere aşağıdaki biçimde sorular sorulabilir:

- Ayşe'nin anne ve babası ayrılık konusunda nasıl bir tutum takınıyor? Anne ve babanın yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz? Ayrılık kararı Ayşe'de hangi hisleri doğurmuş olabilir? Sizce anne ve babası ayrılık kararını Ayşe'ye nasıl açıklamalıydı? Sizin de

kendinizde yahut çevrenizde benzer sorunları yaşayan ebeveynler nasıl bir yöntem izledi/izlemiş olabilir? Neler söyleyebilirsiniz?

- Ayşe, boşanmanın ne olduğunu sormak için ebeveynleri ayrılmış Sinem'e danışıyor. Siz de başkalarının yaşamışlıklarından dersler çıkarır mısınız? Bu gibi durumlarda hissetlikleriniz nelerdir?
- "Tavşan, annem, babam... ben de iyiyim çünkü kavga gürültü bitti. Hem annem hem de babam da beni eskisi kadar seviyor. Hepimiz aynı evde olmasak da..." ifadeleri sizde ne türden çağrışımlar yaptı? Siz de Ayşe ile aynı düşüncede misiniz? Niçin?

2.3. İçgörü ve Bütünleşme: İlk iki evrenin ne kadar süreceği bireyin ve sorunun yapısına, danışma sürecinin dinamiklerine bağlı olarak değişir. Ancak, birey (danışan) sorunlarını kabul etme ve onlar üzerinde çalışıp nedenlerini anlamaya başladığında üçüncü evreye girilmiş olur. Bu evre bibliyoterapinin son evresidir; bireyin kendi özelliklerine, yaşadıklarına, sorunlarına ilişkin bir içgörü kazanarak kendi içinde bir bütünlüğe ulaşabilmesi ile tamamlanır. Danışmanın yardımı ile içgörü kazanan birey, kendi yaratıcı gücünü kullanarak, öyküdekinden farklı, kendine uygun çözüm seçenekleri üretmeye başlar. Kendi iç güçlerini harekete geçirir, kendini algılayışı değişir, farkında olmadığı yönleri tanıyıp kabul etmesiyle bütünlük kazanır (Öner ve Yeşilyaprak, 2006: 562). Uygulamanın en can alıcı bölümü olan bu evrede öğrencilerle şu sorulara yanıtlar aranmalıdır:

- Ayşe karşılaştığı sorunlarla nasıl mücadele ediyor? Ayşe'nin duygu ve davranışlarında ne gibi değişimler meydana geldi? Bu süreçler sonunda kendisini nasıl hissediyor? Sizin de yaşamınızda kendinizi çaresiz hissettiğiniz olur mu?
- Sizin de başınızdan böyle bir olay geçmiş olsa neler düşünürsünüz? Ebeveynleriniz bu tür bir olayda acaba birbirlerine kitaptaki gibi mi yaklaşır? Siz de aynı durumda olsanız nasıl bir yöntem takip etmelerini isterdiniz? Size karşı kitapta anlatılandan aksi bir yöntem izlense neler hissedersiniz?
- Sinem Abla için neler söylersiniz? Onun Ayşe'ye karşı takındığı tavrı nasıl görüyorsunuz? Sizin de gerçek yaşamınızda Sinem gibi arkadaşlarınız var mı? Varsa Sinem ile arkadaşlarınız arasındaki benzerlikler/farklılıklar nelerdir?
- Ayşe'nin duygu ve düşüncelerindeki değişimleri sıralar mısınız? Ayşe'nin öykü boyunca sergilediği davranışları nasıl bir değişimden geçmiştir?
- Bir yazar olsanız Ayşe için neleri düşlerdiniz? Bu düşlerinizi sözcük ve resimle ifade edebilir misiniz?
- Bu kitabın en çok hangi kesiti sizi etkiledi? Bu kesiti arkadaşlarınızla sınıfta sahneleyebilir misiniz?
- Bir yazar olsanız ve öyküyü yeniden yazmak gerekse hangi kesitleri çıkarmak/neler eklemek istersiniz?

Sonuç

Bibliyoterapi, öğrencilerin kendilerini fark etmelerine ve hikâyedeki bazı karakterler aracılığı ile insan doğasındaki karmaşıklığı anlamalarına yardım eder. Öğrencilerin ilgileri ve düşünceleri kendi dünyalarından farklı alanlara ve başkalarına kayar (Bulut, 2010: 27). Ne ki öğretmenler bibliyoterapi sürecinde, öğrencilerin gelişimsel niteliklerini göz önünde bulundurmaya ihmal etmemeli, sınıf ortamına taşınıp işlenmesinde sakınca bulunmayan durumları söz konusu etmelidir. Bibliyoterapi yöntemine başvuran öğretmenler öğrencilerini iyi tanımalı, onların gereksinimlerini kavrayabilmelidir (Davis ve Wilson, 1992: 14). Bibliyoterapi, öğrenme ve davranış problemleri olan öğrencilerin okuduğunu anlama, kendilik değerini güçlendirme, davranış geliştirme, problem çözme becerilerini arttırabilir (Sridhar ve Vaughn, 2000: 74). Bu amaçla anılan kazanımlara ulaştırıcı uygun bir kitap seçimi önceliklidir. Bibliyoterapi için kitap belirlerken kitaptaki ana karakterin davranış yönlerinin hedef öğrencilere benzemesi, kitabın okuma ve gelişimsel düzeyinin hedef öğrenciler için uygun olması dikkat edilmesi gereken ilkelere dendir (Pardeck, 1995: 85).

Bibliyoterapik süreçte ilk önce seçilen kitapta sunulan problemi ortaya koymak gerekir. Eserde, ailesi boşanma aşamasında olan bir çocuğun deneyimlediği travmatik süreç anlatılır. Boşanma olayı, öncesi ve sonrasıyla çocuğun tanıkları üzerinden tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilir. Zira bibliyoterapinin giriş basamağı olan özdeşim kurma, anlama ve ortak olma çabasını gerektirir. Katarsis (Arınma) aşamasında söz konusu problemin çözüm yolları temelinde düşünme safhası başlar. Ailesi boşanmış ya da boşanmak üzere olan çocuklar, kitapta anlatılan sorunun kendi problemleriyle benzer olduğunu fark ederler. Bunun yanı sıra kitapta çözümün önünü tıkayan engeller sıralanır. Neden sonra çocuklar kitaptaki kahramanların uyguladıkları çözüm stratejilerini gözlemler, bunları bireysel yaşamlarında hayata geçirme gayreti içerisine girerler. Mevcut seçenekler arasından en uygun olanını seçmek suretiyle sarsıntıya uğramış benlik

bütünlüğü daha olumlu bir değişime uğrar; bu travmatik dönemden arınarak çıkış gerçekleştirilir. Bu suretle çocuklar yaşadıkları travmatik olayın izlerini hızlıca silebilir, kendilik algısını yeniden bütüncül bir dengeye kavuşturabilirler. Çocuk bibliyoterapinin sentez basamağı biçiminde adlandırılabilir ve bütünlükte basamağında boşanma sorununun salt kendilerini değil, bütün insanlığı ilgilendiren evrensel bir problem olduğunu kavrar. Bibliyoterapinin bu basamağında, yaşamın pek çok alternatif seçenek içerdiğini keşfederek yaşamını düzenleme sorumluluğu üstlenir. Bireysel ve toplumsal çatışmaları geride bırakarak “sahip olduğu yanlış tutumları değiştir[ir] ve zayıf olan motivasyonunu güçlendir[ir]” (Wolberg, 1967’den akt. Yılmaz, 2014: 173) böylece kendisine yeni bir anlam evreni kurmayı başarır.

Bu anlatımlara koşut olarak bibliyoterapi metodu, çocuk kitaplarının mevcut iyileştirici gücünü sağlıklı biçimde işlerliğe sokabilmesinin önünü açar. Uzmanlık alan bilgisine sahip, pedagojik formasyon kazanmış her öğretmen bibliyoterapi tekniğinden yararlanarak öğrencilerine kılavuzluk edebilir. Bu beklentinin şu bakımdan doğru ve anlamlı olduğu düşünülebilir. Bilimsel bir yöntem olarak bibliyoterapi içsel ve dışsal kırılmalıklarla baş ederek okurun (öğrencinin) yaralanmış kendilik değerinin sağaltımına yardımcı olur, okura yaşama gücünü ve isteğini yeniden kazandırır. Ancak bu rastgelelikten uzak biçimde, “öğretmenin kitap seçmede ve çözüm bulmada dikkatli davranması[na] ve gerektiğinde çocuk ruh sağlığından danışmanlık alması[na]” (Turan, 2005: 134) bağlıdır.

Bu çalışmada gelenekten kökenlenen bir damar taşıyan ve Türkçeye “okuma yoluyla sağaltım” (Yeşilyaprak, 2009) olarak uyarlanan bibliyoterapi yönteminin çocuk öznenin yüksek yararı gözetilerek eğitsel süreçlerde işlevsel biçimde kullanılabilir olduğu, davranışsal yahut psikolojik güçlükler yaşayan öğrencileri pozitif doğrultuda etkileyebilme potansiyeli içerdiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- AK, Mehmet, EŞEN, Elif ve ÖZDENGÜL, Faik (2014). “Mevlana Penceresinden Bilişsel Terapiler”, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, S. 3, s. 133-141.
- ARACI, Ulaş (2007). *Süfi Hikâyelerinin Kullanıldığı Bilişsel-Davranışçı Yaklaşımla Bütünleştirilmiş Bibliyoterapinin İşlevsel Olmayan Düşünceler ve Kendini Gerçekleştirme Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BERBER Çelik, Çiğdem ve ODACI Hatice (2011). “Öğretmen Adaylarının Kendilik Algılarını Yordayıcı Olarak Boyun Eğici Davranışlar”, *Journal of New World Sciences Academy*, S. 6(2), s. 1388-1396.
- BULUT, Sefa (2010). “Bibliyoterapi yönteminin okullarda psikolojik danışmanlar ve öğretmenler tarafından kullanılması”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 34(9), s. 17-31.
- DAVIS, Karen & WILSON, Timothy L. (1992). “Bibliotherapy and children’s award – winning books”, (ERIC Document Reproduction Service No. 354470).
- DEMİREL, Şener (ed.) (2011). *Edebî Metinlerle Çocuk Edebiyatı* (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- ERDAL, Kelime (2009). “Eğitim Değerleri Açısından Çocuk Kitapları”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 17, s. 1-18.
- GÜLER, Meltem ve YETİM, Ünsal (2008). “Ebeveyn Rolüne İlişkin Kendilik Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması”, *Türk Psikoloji Yazıları*, S. 11(22), s. 34-43.
- GÜNEŞ, Zeliha (ed.) (2007). *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı* (1. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- HASANOĞLU, Alper (2015). *Resilience (Ruhun esnekliği ve dayanıklılığı) ne işe yarar?*. 01 Eylül 2015 tarihinde http://www.radikal.com.tr/yazarlar/alper_hasanoglu adresinden erişildi.
- JACOBSEN, Edith (2004). *Kendilik ve Nesne Dünyası*, çev. Selim Yazgan, İstanbul: Metis Yayınları.
- KARABEKİROĞLU, Koray (tarihsiz). *Özgüven ve Kendilik Değeri Gelişimi*, 27 Eylül 2015 tarihinde <http://www.cocukhayat.com/yazi/ozguven> adresinden erişildi.
- KARAIMAK, Özlem (2006). “Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, S. 26, s. 129-142.
- LEANA-TAŞCILAR, Z. Marilena (2012). “Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin de Bulunduğu Sınıflarda Bibliyoterapi Kullanımı: Model Önerisi”, *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, S. 2, s. 118-136.
- ÖNER, Uğur (2007). “Bibliyoterapi”, *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, s. 133-150.
- ÖNER, Uğur ve YEŞİLYAPRAK, Binnur (2006). “Bibliyoterapi: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarında Çocuk Edebiyatından Yararlanma”, *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Kitabı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 203, s. 559-567.
- ÖZ, Fatma ve BAHADIR Yılmaz, Emel (2009). “Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık”, *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, S. 16(3), s. 82-89.
- ÖZDEMİR, Emine (2014). *Bibliyoterapi Tekniği ile Sorun Çözme*, İstanbul: Akis Kitap.
- PARDECK, John T. (1995). “Bibliotherapy: An innovative approach for helping children”, *Early Child Development and Care*, S. 110, s. 83-88.
- SEMERCİ, Bengi (2012). *Çocuklar için kitap yazmak*, 18 Eylül 2015 tarihinde <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/cumartesi/bsemerci> adresinden erişildi.
- SRİDHAR, Dheepa & VAUGHN, Sharon (2000). “Bibliotherapy for all: Enhancing reading comprehension, self-concept, and behavior”, *Teaching Exceptional Children*, S. 33, s. 74-82.
- ŞİMŞEK, Tacettin (2006). *Çocuk Edebiyatı Tarihi c. 4. içinde* (s. 543-564). (Talat Sait Halman ve diğerleri, Ed.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- TURAN, Lokman (2005). “Arkadaş Edinme Güçlüğü Çeken Çocukların Problemlerini Çözmede Çocuk Edebiyatından Yararlanma”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 12, s. 124-135.
- URAL, Serpil (2011). *Ayrı Evler*, Ankara: Um:ag Vakfı Yayınları.
- YEŞİLYAPRAK, Binnur (2009). *Bibliyoterapi: Okuma ile sağaltım*, 19 Eylül 2015 tarihinde <http://www.binnuryesilyaprak.com> adresinden erişildi.

YILMAZ Şahan, Birsen ve DUY, Baki (2013). "Psiko-Eğitim Uygulamasının Kız Öğrencilerin Benlik Saygısı ve Akılcı Olmayan İnançları Üzerine Etkisi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, S. 4(39), s. 68-81.

YILMAZ, Müge (2014). "Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi", *Türk Kütüphaneciliği*, S. 2, s. 169-181.